

ULUG‘BEK HAMDAMNING “OTA” ROMANIDAGI OTA OBRAZI

Turdiyeva Nilufar Bobomurod qizi

Termiz Davlat universiteti adabiyotshunoslik

yo‘nalishi 1-bosqich magistranti

Ilmiy rahbar: Phd, falsafa doktori

Xudoymurodova Hurriyat

Annotatsiya Ushbu maqolada atoqli yozuvchi Ulug‘bek Hamdamning “Ota” romanidagi ota obrazi haqida fikr yuritiladi. Dastavval, folklor namunalari hisoblangan “Alpomish” va “Kuntug‘mish” dostonida hamda O‘zbek xalq maqollarida ota timsoli keltirilgan parchalar tahlilga tortiladi.

Kalit so‘zlar: Ota, Alpomish, Kuntug‘mish, maqol, or-nomus, Po‘lat ota, Yog‘du, Sevinch.

ОБРАЗ ОТЦА В РОМАНЕ УЛУГБЕКА ХАМДАМА «ОТЕЦ»

Турдиева Нилуфар Бобомурод кизи

1 курс магистр литературы Термезского

государственного университета

Научный руководитель: доктор философии

(PhD) Худоймуродова Хуррият

Аннотация В данной статье рассматривается образ отца в романе известного писателя Улугбека Хамдама «Отец». В первую очередь будут проанализированы отрывки из фольклорных былин «Алпомыш» и «Кунтугмыш» и узбекских народных пословиц с образом отца.

Ключевые слова: Отец, Алпомыш, Кунтугмыш, пословица, честь, отец Пулат, Ёгду, Севинч.

THE IMAGE OF A FATHER IN THE NOVEL OF “FATHER” BY ULUGBEK HAMDAM

Turdieva Nilufar Bobomurod qizi

A master's student of literature at Termiz

State university

Supervisor: PhD, Doctor of Philosophy

Khudoymuradova Hurriyat

Annotation This article discusses the image of the father in the novel “Father” by the famous writer Ulugbek Hamdam. First of all, image of the father in the epics “Alpomish” and “Kuntugmish” which are the fragments of the folklore and in Uzbek folk proverbs are analyzed.

Key words: Father, Alpomish, Kuntugmish, proverb, honor, father Pulat, Yogdu, Sevinch.

Ota. Bu so'zni eshitganda har bir inson ko'z o'ngida farzandi uchun jonini berishga tayyor inson jonlanadi. O'zbek tilining “ 5 tomli izohli lug'at” ida ota so'ziga quyidagicha ta'rif beriladi:

“Ota” farzandli, bola-chaqali er kishi. (o'z bolalariga nisbatan). Misol: Ota bo'lmay, ota qadrin bilmas. [1;151]

Darhaqiqat, ota nasihati o'laroq farzand kamolotga yetishadi, ulug' martabalarni egallaydi. Otasi undan rozi bo'lgan farzand esa ikki dunyo saodatiga erishadi. Zero “Ota rozi - Xudo rozi”.

So'z san'ati yaralibdiki, yozuvchilar, shoirlar, adiblar bu mavzuga qayta-qayta murojaat qilib kelishmoqda. Xalq og'zaki ijodi namunalari hisoblangan dostonlar, maqollarda ham ota timsoli keng mushohadada yoritilgan.

Birgina “Alpomish” dostonini olib qaraydigan bo'lsak Qultoy boboning Alpomishga ota-onangni hurmat qil, ota-onani norozi qilgan bolaning sira yo'li

bo'lmaydi, deb qilgan nasihati xalqimizning milliy o'zligini ko'rsatib turuvchi ota-onani hurmat qilishni eng yuqori o'ringa qo'yadi.

Eshit boboning so'zini,
Qultoy chol deydi o'zini.
Sog'-salomat olib kelgin,
Boysaribiyning qizini.
Lekin yo'lingga termultirma,
Ota-enangning ko'zini.[2;82]

Ergash Jumanbulbul tilidan yozib olingan "Kuntug'mish" dostonida ham ota obrazi turli xil tushunchalarni o'zida jamlab kelgan. Doston tarkibidan olingan parcha orqali ota terminiga misol keltiramiz: Otim Kuntug'mish, otamning oti Avliyoyi Qoraxon..... shunda No'g'ayday elimni, ota-enamni, xalq qarindoshimni tashlab, shahringa Xolbekani izlab keldim[3;146].

Ota haqida xalq og'zaki ijodining go'zal namunasi bo'lmish maqollar ham talaygina. O'zbek xalq maqollarida boshqa manbalarga qaraganda ota shaxsining mo'tabarligi, azizligi, qadr-qimmatini masalalari aniq-ravshan va tushunarli tasvirlangan. Jumladan, "Onangni quyosh bilsang, otangni oy bil". Ushbu maqolda onangni quyosh deb bilsang, otangni oy deb bil, chunki oy va quyoshsiz hayotimizni tasavvur qilib bo'lmaganidek, ota-onasiz ham hayotimiz mazmunsizdir. "Otang o'tirgan uyning tomiga chiqma". Bu maqolda otaning hurmatini joyiga qo'yish haqida gap ketmoqda. Darhaqiqat, qadim zamonlardan xalqimiz ota siymosini muqaddas bilib, e'zozlab kelishgan.

Ota obrazi jahon adabiyotida ham alohida o'rin tutadi. Jahon adabiyotida bu mavzuda yaratilgan asarlarga misol qilib, Turgenevning "Otalar va bolalar", Onore de Balzakning "Gorio ota", Fridrix Shillerning "Qaroqchilar" kabi asarlarni keltirishimiz mumkin.

O'zbek adabiyotida ham o'z asarlarida ota obrazini yaratgan ijodkorlar talaygina. Jumladan, Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar", Pirimqul Qodirovning "Otamdan qolgan dalalar", Tog'ay Murodning "Yulduzlar mangu

yonadi”, Shukur Xolmirzayevning “O’zbek bobo”, Muxtor Xudoyqulovning “Otam haqida hikoyalar”, Isajon Sultonning “Qismat”, Omon Muxtorning “Oppoq qor”, Fayzulla Salayevning “Uzro” asarlarini misol qilib keltirishimiz mumkin. Ammo aynan “ota” timsoli keng mushohadada yoritilgan, ya’ni bosh siymo darajasiga olib chiqilgan asarlar nihoyatda kam, lekin bor.

Shunday asarlardan biri atoqli yozuvchimiz Ulug’bek Hamdamning “Ota” romanidir. Bu romanda haqiqiy o’zbek otasi siymosiga duch kelasiz. Yozuvchi o’zi yozganidek bu asar “chin otalarga bag’ishlanadi”. Asar muallifi bu voqeani yoshligida o’zi yashaydigan viloyatda, ya’ni Andijonda bo’lib o’tganini, eshitganlarini ancha yillar “xayolida pishitib”, keyin qog’ozga tushirib roman qilganini aytadi.

Romanni mutolaa qilar ekansiz, undagi voqealar ko’z oldingizda birma-bir namoyon bo’lib boraveradi. Asar “o’ziga xon, ko’lankasi maydon” Oychechak opaning o’n besh yildan beri tirnoqqa zor o’g’li Po’lat va husnda tengsiz kelini Yog’duning farzandsizligidan boshlanadi. Ularning farzand istab bormagan joyi, ko’rinmagan shifokori qolmaydi. Axiyri bir kun, o’n besh yil deganda Po’lat va Yog’duning “ko’hna g’amlar qafasini parchalab”, [5;48] qichqirib chaqaloq dunyoga keladi!.. Qiz!!!..

“Po’lat va Yog’duning quvonchi nafaqat yuraklarga, balki olamlarga sig’masdi! Shunaqasi ham bo’larkanda-a?!.. Bo’larkan-ey!!!!.. Bunaqasini faqat ertaklarda o’qirdik, axir! Uyog’ini so’rasangiz yoki o’zingiz yaxshilab kuzatsangiz, hayotning o’zida shunaqa voqea – hodisalar yuz beradiki, ertaklar ularning oldida bor-yog’i arziyas cho’pchaklarga aylanadi-qoladi.” [5;49]

Nihoyat, bu xonadonda uzoq kutilgan chaqaloq tug’iladi va oila a’zolarining qalbiga o’zi mitti bo’lsa-da, bir olam quvonch olib kiradi.

Yozuvchi qahramonlarga ism tanlashda turkonalikka alohida e’tibor qaratadi. Romanda bosh obrazlardan tortib, epizodik obrazlargacha turkona ism tanlangan. Qarang: “Chaqaloqqa Sevinch deb ot qo’yishdi! Chunki sevinchli edi ular! Ming yillik g’ussa bor edi O’tkir akaning oilasida. Shu uchun

sevinaylik, sevinchlarga yetaylik deb sevinchlanishdi. Qolaversa, bu oilada o'g'il-qizlarga turkona ot qo'yishardi. "Shundog'am bir tomonimiz arabiyu boshqa tomonimiz forsiy otlarga to'lib ketgan. Hatto ular juda-juda ko'p. O'rtada muvozanatni saqlash uchun, otlarimiz aytilganda, qaysi millatga tegishli ekanimiz bilinib tursin. Yo'q, men boshqa millatlar ismlarini qo'yishga qarshi emasman. Faqat me'yor bo'lsin, deyman".[5;50]

Bu parchada yozuvchi O'tkir aka tilidan bugungi kundagi farzandlarga ism qo'yishdagi og'riqli nuqtalarimizga tegib o'tganday go'yo. Hozirda otalalar farzandlariga ism tanlashda "yevropalashish" an'anasiga amal qilishmoqda. Yoqtirgan futbolchisi, ashulachisi yoki kino aktyorining ismlarini hech ikkilanmasdan qo'yishmoqda. Ism qo'yish Alloh taoloning otalar zimmasiga yuklagan eng asosiy vazifalardan biridir. Farzandiga to'g'ri ism tanlash ota oldida turgan mas'uliyatli burchdir. Farzandga chiroyli ism qo'yish kerakligi saxix hadislarda ham kelgan.

Abu Dardo roziyallohu anhudan rivoyat qilinadi: "Rasullulloh sollallohu alayhi vasallam dedilar: "Albatta, qiyomat kuni o'z ismlaringiz va otalaringizning ismi ila chaqirilursiz. Bas, ismlaringizni go'zal qiling". Abu Dovud, Ibn Hibbon, Tobaroniy va Bayhaqiy rivoyat qilishgan.[6;21]

Ismning chiroyli bo'lishi qiyomat kuni ham kerak bo'lar ekan. Chunki barcha xaloyiq yig'ilgan joyda birovning ismi aytib chaqirilganda ismi go'zal bo'lsa, xursand bo'lishi, aksincha bo'lsa, xijolat bo'lishi tabiiy.

Asarda Po'lat ota obrazi g'ururli, oriyatli, vatani, oilasi, farzandi uchun jonini berishga tayyor inson sifatida gavdalangan. Urush boshlangandan so'ng Po'lat, endigina yigirma ikkiga to'lgan navqiron arslon bitta o'g'il bo'lishiga qaramay, rayon harbiy bo'limiga o'zi borib, "meni qachon urushga yuborasizlar, axir yoshim yetgan bo'lsa?" deb qayta-qayta borib, uyerdagilarni holi-joniga qo'ymay urushga ketishi uning haqiqiy o'zbek o'g'loni ekanini ko'rsatadi.

Po'lat o'zi o't o'chiruvchi bo'lishiga qaramay, qizi Sevinchning bir yuzi kuyib, chandiq bo'lib qolganidan rosa siqiladi. Uning Sevinchning yuzi

kuygandan keying ichki iztiroblari shunday tasvirlanadi: “Qachondir bu ariqda oqib yotgan suv to’xtashi mumkin edi, ammo Po’latning iztirobli o’ylarining poyoni yo’qqa o’xshardi”. [5;80] Chunki bu yerda shajara masalasi bor edi. Kimsan nomi el ichida doston bo’lgan Otajon polvon avlodining Sevinchga kelib to’xtab qolishini o’ylab ezilardi.

Romanda otalar farzandini qanchalik yaxshi ko’rsa ham lekin or-nomus masalasi ular uchun birinchi o’rinda ekanligini Po’lat ota qizi Sevinchning tug’ruqxonada benikoh farzand dunyoga keltirayotganini eshitgan vaqtidagi monologida ko’rishimiz mumkin:

“—Axir men otaman, ota! Bu dunyo otalar qo’lida edi-ku yoki men tufayli chiqib ketdimi? Yo’q, yo’q, bunga yo’l qo’yib bo’lmaydi. Aslo! Kerak paytda otalar qatiq turmas ekan, dunyo ham o’z o’rnida turmaydi: buziladi-ketadi. Mana, men—seni ko’p yaxshi ko’rib yubordim. Yuzing kuyik, yuraging kuymasin dedim, erkaladim, papaladim. Xo’sh, nima bo’ldi keyin? Ko’chadan bola orttirding! Haromi deyishadi axir bunday bolani, haromi!.. Yo Alloh, qanday qilib yo’l qo’yding bunga? Endi qanday chidayman? Meni nevaram haromi bo’lib keladimi uyimga?!.. Yo’q, also mumkin emas!.. Bugun men bunga xo’p desam, ertaga yana boshqa birov qiladi bu ishni! Endi keyingisiga yo’l qo’ymayman! Odamlar xayolida “Shunday qilib bola tug’ish mumkin ekan” degan o’yni tag-tomiri bilan sug’urib tashlash uchun ota qilishi kerak bo’lgan ishni qilaman!.. Sevinch, shu choqqacha otang mehrini ko’rib kelding, endi qahrini ham ko’r!.. Shunga meni majbur qilganing uchun la’nat bo’lsin senga, la’nat bo’lsin bunday qismatga!..”[5;104]

Po’lat ota shunday o’ylar ta’sirida tug’ruqxonaga borib, bir lahza bo’lsa-da, o’ylab o’tirmay farzandkush degan nomni oladi va qilgan ishidan hech ham afsuslanmaydi. Bu fojiadan xabar topgan odamlar ikkiga bo’linishib, bir taraf “Otamisan ota ekan o’ziyam, chin musulmon deganlari mana shunaqa bo’ladi, or-nomusli erkak ham, haqiqiy inson ham”[5;106] deb otaning qilgan ishini to’g’ri desa, Sevinchning tarafdorlari esa “Bolasi bo’lsagina dunyo

ko'ngliga kiradi ayolning, tilla bo'yniga yarashadi. Bo'lmasa, bari bekor. Ming marta bekor, million marta bekor!..."[5;106] deya uni oqlashardi. Po'lat ota qamoqqa kirdi, xotini Yog'du va jigargo'shasi, Sevinchi esa qabristonga.

Ota yetti yil qamoqda o'tirgan bo'lsa-da, bir zum bo'lsin qilgan ishidan afsuslanmasdi. Roman oxirida Po'lat ota Imom domlaning gapini hamda qizi Sevinchning otasining yuziga oyoq qo'ymaganini, ya'ni Fakil og'a bilan nikohi borligini eshitganidan keying holati quyidagicha tasvirlangan, bu xuddi otaning umri so'nggidagi iqrornomasi edi:

"Ey Yaratgan Egam! Menga bergan hayotingning ham xuddi qizim Sevinchniki kabi ikki yuzi bor ekan: bittasi g'oyat go'zal, sevimli bo'lsa, ikkinchisi esa, yana o'sha qizimning olovda kuyib, badbashara holga kelgan, shu tufayli sevimsiz, hatto qo'rqinchli bo'lib qolgan yuzidek kishini o'zidan itarar, uni dahshatga solar ekan. Lekin u mening o'z qizim, ona qizim, pushti kamarimdan bo'lgan yakka-yu yagonam, dilbandim edi! Shunday bo'lgach, men uning o'sha xunuk, o'sha qo'rqinchli yuzini ham chiroyli yuzi kabi yaxshi ko'raveraman. Menga qizimning ikki beti birdek aziz, birdek qadrli. Endi menga qismatimning ikki beti ham, xuddi qizimniki kabi birdek qadrdon: chiroylisi ham, xunugi ham! Men uni shunday ko'rdim, shunday bildim, shunday qabul qildim, mana, so'nggi manzil tomon ham shuni his qilib boryapman. Endi, hozirgi tajribam bilan, ikki qo'limni ko'ksimga qo'ygan, ta'zim qilgan ko'yi aytamanki, qismatim aynan shunday bo'lgani uchun ham Sendan mingdan ming roziman! Meni kechir, bilib-bilmay, tushunib-tushunmay qilgan isyonlarimu gunohlarimni avfu et, Allohim!"[5;136]

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbek tilining izohli lug'ati. Besh jildli, 3-jild.--- Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2008.
- 2."Alpomish"--- o'zbek xalq dostoni, T.:Fan, 2018.
- 3.Jumanbulbul, o'g'li Ergash. Bulbul taronalari: Kuntug'mish.// Nashrga tayyorlovchi Xodi Zarif.---Toshkent:Fan, 1972.

4. O'zbek xalq maqollari. --- Sharq. 2005.

5. Ulug'bek Hamdam Ota. roman. Toshkent: Yangi asr adabiyoti, 2020.

6. Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf. Sog'lom bola. --- Toshkent: Hilol nashr, 2018.